

HZ. ALİ'NİN ÖLDÜRÜLMESİ İLE İLGİLİ RİVAYETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Doç. Dr. M. Ali KAPAR
S.Ü. İlahiyat Fak. Öğ. Üyesi

Tahkîm olayından sonra, Abdurrahman b. Mülcem, Burak b. Abdillah ve Amr b. Bekr adındaki Haricîler biraraya gelerek Müslümanların durumunu müzâkere etmişler, kendilerince iyi görmedikleri bu duruma bir çözüm aramışlardır. Çünkü Tahkîm olayından sonra Muaviye taraftarları Muaviye'ye bey'at etmiş, O'nu Halife tanımışlar, Ali taraftarları ise Hz. Ali'nin halifeliğinin meşrû olarak devamını sürdürmüşlerdir. Haricî adı verilen ve önce Ali tarafında yer alan, ancak Hakem olayına razı olduğu için O'nun safından ayrılarak Hz. Ali'ye cephe alan grup ise, yerlerini kesin olarak tayin edememişler ve hem Hz. Ali'nin hem de Muaviye'nin muhalifi durumuna düşmüşlerdir.

Ancak bu Haricî gruba karşı mücadeleye giren Hz. Ali, Nehrevân'da kendisine isyân edenlerin pekçoğunu yok etmişti. Zaten Muaviye safında yer almaları mümkün olmayan bu Haricî grup, iki ayrı Halife'nin Müslümanlar için hayır olmadığına inanarak, biraraya gelmek suretiyle önce Nehrevân'da öldürülenlere rahmet okumuşlar, sonra da yakınlarının öldürülmesinden sonra hayatta kalmanın bir anlamı olmadığına inanarak kendilerince dalâlet ehlinin reislerini öldürmeye karar vermişlerdir (1).

Bu müzekerede öldürülmesi gereken liderler tayin edilerek İbn Mülcem; "Ben Ali'nin hakkından gelirim", Burak b. Abdillah; "Ben de Muaviye'yi hallederim", Amr b. Bekr; "Ben de Amr b. el-Âs için yeterliyim" demiştir (2).

Bunlar verdikleri ahid gereği mutlaka bu görevi yerine getirecekler, hatta o kadar ki, ya o liderleri öldürecekler veya kendileri öleceklerdir. Her üçü de kılıçlarını alıp zehirletmişler ve Ramazan ayının onyedinci gününü fiilin işleneceği gün olarak tayin etmişlerdir (3).

Abdurrahman b. Mülcem görevini ifâ etmek üzere Kûfe'ye gelmiş, Kûfe halkı ile karşılaşmış, fakat niyetini herkesten saklamıştı. İbn Mülcem Kûfe'de, Nehrevân'da babası ve kardeşi öldürülmüş olan Katâm adındaki kadınla karşılaşmış, İbn Mülcem'in ona evlilik teklif etmesine kadın, bazı şartları olduğunu, bu şartların yerine

getirilmeden evliliğin mümkün olmayacağını söylemiş, kadın ise şart olarak; "3000 dirhem, bir köle, bir câriye ve Ali'nin öldürülmesi"ni ileri sürmüştü. İbn Mülcem'in ise; Ali'yi öldürdükten sonra evlenmenin hiçbir anlamı olamayacağını, sonunda kendisinin de öldürülebileceğini söylemesi üzerine kadın; "Yolunu bulup öldürmeye çalış, muvaffak olursan benimle yaşamayı elde edersin, öldürülecek olursan Allah katında daha hayırlı şeylerin olduğu"nu söylemiştir. İşte bundan dolayıdır ki, İbn Mülcem asıl gâyesinin Ali'yi öldürmek olduğunu orada açıklamıştır (4).

Kadın daha sonra İbn Mülcem'e yardımcı da bulmuş, bir veya iki yardımcısı ile tayin edilen günün gecesinde Mescid'de gizlenmeye ve Ali'yi sabah namazına çıktığı sırada öldürmeye karar vermişlerdir (5). İbn Mülcem Ramazan'ın on yedinci Cum'a gecesi yardımcılar Verdân ve Şebîb ile Hz. Ali'nin namaza çıktığı kapının önünde gizlenmişlerdir. Hz. Ali, namaz için evden çıktığında, halk namaza davet edildiği zaman Hz. Ali'ye ilk kılıncı darbesini vuran yardımcılarında Şebîb olmuş, ancak Şebîb'in kılıncı isabet etmemiş, daha sonra İbn Mülcem Hz. Ali'nin başına kılıcını vurarak; "Ey Ali, hüküm Allah'ındır, senin ve arkadaşlarının değildir" demiş; diğer yardımcısı Verdân ise Şebîb gibi kaçıp kurtulmuştur (6).

Hz. Ali, kendisini yaralayan İbn Mülcem'in yakalanmasını ve yerine yeğeni Ca'de b. Hübeyre'nin sabah namazını kıldırmasını emretmiştir (7). İbn Mülcem'in yanına getirilmesini istemiş ve ona; kendisine iyilik yaptığı halde niçin bu işi yaptığını sorunca, İbn Mülcem; "Kılıcımı kırk gün süreyle bileddim ve bu kılıncı Allah'tan, insanların en şerlisini öldürmeyi diledim" demiştir (8). Hz. Ali daha sonra; "Eğer ölecek olursam, onu da beni öldürdüğü gibi öldürünüz. Eğer ölmezsem, onun hakkındaki hükmü ben vereceğim" dedikten sonra, Abdülmuttalipoğulları'na, Müslümanların kanlarının akıtılmamasını, kendisinin katlinden dolayı başka bir kimseyi öldürmemeyi, onu öldürürken müslu yapmamayı emretmiştir (9). Hz. Ali iyileşebileceğini ümit ederek, suçluyu kendisinin tecziyesini düşünürse de İbn Mülcem, Hz. Ali'nin kesin olarak öleceğine inanıyordu. Çünkü Hz. Ali'nin kızı Ümmü Gülsüm, babasını öldürmek için saldıran İbn Mülcem'i görünce; "Ey Allah'ın düşmanı, Allah babamı kurtarsın" demesi üzerine İbn Mülcem; "Kimin için ağlıyorsun? Vallahi ben bu kılıcımı bin dirheme satın aldım, bin dirheme zehirlettim. Eğer bu kılıncı bir şehir halkına isabet etse, hiçbiri sağ kalmazdı" demiştir (11).

Hz. Ali yaralandıktan sonra Pazar gecesi vefat etmiş, kendi oğulları ve Abdullah b. Ca'fer tarafından yıkanıp kefenlenerek, Hz. Hasan'ın namazını kıldırmasından sonra Kûfe'deki İmaret bahçesindeki Mescid'in yanına defnedilmiştir (12). Hattâ Haricilerin kabri açmalarına engel olmak için mezarı muhafaza altına almışlardır (13). Hz. Ali Hicrî 40. yılda, 4 sene 9 ay halifelik yaptıktan sonra 60 veya 63 yaşında öldürülmüştür (14).

Hz. Ali'nin yaralandığı gün Burak b. Abdilllah, Muaviye'ye yolda sabah namazına giderken saldırmış, fakat muhafızları bulunduğu için Burak hemen yakalan-

miştir. Saldırıda Muaviye hafif yaralanmış (15), ancak doktoru vasıtasıyla tatbik edilen ve çocuğunun olmasını engelleyen ilâci içmesinden sonra kurtulmuştur (16).

Üçüncü Haricî Amr b. Bekr ise, o esnada Mısır valisi olan Amr b. el-Âs'ı öldürmek üzere harekete geçmiş, ancak Amr b. el-Âs'ın o gece karnı ağrıdığı için sabah namazına Şurta reisi olan Hârîce b. Huzâfe'yi yerine vekil tayin etmişti. İşte Hârîce b. Huzâfe'yi Amr zanneden Haricî, Hârîce'ye saldırarak onun ölümüne sebep olmuş, daha sonra yakalanıp Amr'ın huzuruna getirildiği zaman, yanlış bir iş yaptığını anlamıştır (17).

Haricilerin akibetine gelince; Hz. Ali'nin ölümünden sonra Hz. Hasan, İbn Mülcem'in getirilmesini söylemiş, İbn Mülcem gelince, belki de kendisini affettirmek için Hz. Hasan'a şöyle demiştir:

"Ben Kâbe'de Ali'yi ve Muâviye'yi öldürmek için ahidde bulundum. Beni Muaviye ile başbaşa bırak ve onu öldüreyim. Sonra tekrar sana gelir bey'at ederim." Bu söz üzerine Hz. Hsan onun bu isteğine olumlu cevap vermeyerek, öldürülmesini emreder. Müslümanlar onu öldürüp, cesedini sararak yakarlar (18). İbn Mülcem'in, Hz. Ali'nin ölümünden sonra eli, ayağı, kulakları ve burnu kesildi. Dilini kesmeye sıra gelince İbn Mülcem bağırır ve niçin bağırıldığı sorulunca; "Onunla Allah'ı zikrederim" dediği, fakat sonra öldürüldüğü de rivayet edilmektedir (19).

Muaviye'yi öldürmek isteyen Burak b. Abdillâh ise, Muaviye'nin hafif yaralanıp yakalanmasından sonra, Muaviye'ye hitâben; "Sana hayırlı ve sevindirici bir haberim var. Onu söylersem beni serbest bırakın mısın?" sorusuna, Muaviye; "Evet" deyince, Burak; "Kardeşim bu gece Ali'yi öldürdü" demesi üzerine Muaviye; "İnşallah buna muktedir olamamıştır" deyince, Burak; "Hayır, O mutlaka öldürülmüştür. Çünkü Ali'nin yanında O'nu koruyan muhafızlar yoktur" demiş, ancak Muaviye onun öldürülmesini emretmiştir (20).

Burada iki noktaya temas etmek gerekir. Birisi Hz. Ali'nin İbn Mülcem'in kabilesinden birisinin gelip; "Ey Mü'minlerin emiri! Kendini koru. Buradaki bir topluluk seni öldürmek istiyor." dediği zaman, Hz. Ali de; "Her insanı koruyan iki melek vardır. Eceli geldiği zaman bu iki melek onu terkeder" (21) demiş ve kendisini koruma ihtiyacını duymamıştır. Nitekim Burak b. Abdillâh'ın Muaviye'ye; "Çünkü Ali'yi koruyan muhafızlar yoktur" sözü de bunu teyid etmektedir (22).

İkinci nokta ise, Muaviye'nin Burak vasıtasıyla muhâlif olan Hz. Ali'nin öldürülmüş olduğu haberine sevinmemiş olmasıdır. Her ne kadar aralarında birtakım savaşlar olsa bile, Hz. Peygamber'in ailesinden birinin böyle bir suikaste kurban gitmesini arzu etmemiştir. Veya aralarındaki ihtilâf, bir diğzerinin ölmesine ya da öldürülmesine sevinecek boyutlara ulaşmamıştır.

İbn Mülcem'in Muaviye'yi öldürmek için izin istemesine mukabil, Hz. Hasan'ın karşı çıkması da aralarında anlaşmazlık olsa bile, birbirlerine suikast hazırlama girişiminde olmadıklarını göstermektedir.

Amr b. el-Âs'ı öldürmekle görevli Amr b. Bekr ise kimi öldürdüğünden habersiz bir fil işlemiştir. Amr'ın sağ olduğunu, huzuruna çıkarıldığı zaman öğrenen Haricî; "Bu kim?" diye sormuş, onlar da; "Amr b. el-Âs" demişlerdir. Kimi öldürdüğünü sorunca; "Harice b. Huzâfe'yi" demeleri üzerine Amr'a hitâben; "Ey fâsık, seni öldürdüğümü zannettim" demiş, Amr da; "Sen beni kasdettin, fakat Allah Hârice'yi murad etti" diye cevap vermiştir. Amr onu öldürmüş ve durumdan da Muaviye'yi haberdar etmiştir (23).

Burada müphem kalan bir nokta, Haricî Amr b. Bekr'in Vali Amr b. el-Âs'ı tanımamasıdır. Ya karanlıktan tanıyamamıştır veya gerçekten daha önce görmemiştir. Ancak daha önce hiç tanımadığı bir kişiyi öldürmek üzere saldırması mümkün değildir. Herşeyden önce bu Haricî, çok önceleri Mısır'a giderek bu fiili tam olarak yapabilmesi için araştırma yapması gerekmektedir. Eğer gerçekten hiç tanımadan bir kişiyi karşı bu işi yapmışsa, o zaman rivayetin sıhhati hakkında birtakım endişeler sözkonusu olmaktadır.

Hz. Ali'nin şehadetine sebep olan üç Haricî'nin Ramazan'ın on yedinci günü Muaviye ve Amr b. el-Âs'ı da öldürmek suretiyle ittifaklarına dâir rivayetin değeri hakkında birtakım mülâhazalar ileri sürülmektedir. Bu konuda görüş beyan eden Welhausen; Ali, Muaviye ve Amr gibi üç zâlimden kurtarmak için yemin etmiş olan üç Haricî'den biri olarak İbnü Mülcem'in bu cinayeti işlemesine dâir zikredilen bu rivayetin bir düzmece olduğunu söylerken, bu kabil davranışların ilk Haricîlerin i'tiyatlarına uygun düşmediğini ileri sürmekte (24) ve Brockelman bu olayın Hz. Ali'den Nehrevân intikamını almak isteyen Katâm adındaki Kûfeli kadının kendisiyle evlenmesi karşılığındaki teşviki ile meydana geldiği görüşünü savunmaktadır (25).

Ayrıca İbn Mülcem'in Muaviye tarafından gönderilmiş kiralık bir kâtil olduğu yolundaki rivayet ise (26), sanırım inandırıcı olmamaktadır. Çünkü kendisine itaat etmeyen ve kendisini meşrû saymayan Haricîlerden birini Muaviye'nin, Hz. Ali'ye suikast için göndermiş olması târihi olaylara ters düşmektedir. Yine Hz. Ali'yi öldürmek üzere Muaviye suikastçı göndermiştir de Muaviye ve Amr'a suikast girişimini kim plânlamıştır. Ayrıca Muaviye'yi öldürmek isteyen Burak'ın yakalanmasından sonra, Muaviye'ye sevindirici bir haber olarak Hz. Ali'nin de bu gece öldürüleceğini söylemesine mukabil, Muaviye'nin olaydan tamamen habersiz olması ve meşum hadîseye sevinmemesi (27), bu komplonun Muaviye dışında Haricî üç liderin plânladığı sonucuna götürmektedir.

Gerçekten hadise incelendiği zaman, Hz. Ali'nin ve diğer iki liderin öldürülmesine dâir şu gerçekler ortaya çıkmaktadır:

1. Üç kafadar Haricî, Hz. Ali'nin Nehrevân'da Haricî liderlerin öldürülmesinden dolayı, onların ölümünden sonra yaşamanın bir değeri olmadığı için, bu fiile girişmişlerdir (28).

2. Haricilere göre Hz. Ali, Muaviye ve Amr, ümmeti dalâlete götüren liderlerdir. Ümmeti dalâltten kurtarmak için bunların öldürülmesi gerekir.

3. Kûfe'ye gelen İbn Mülcem, daha önce Nehrevan'da yakınları öldürülen Katâm adındaki kadınla görüşür, ondan hoşlanarak evlilik teklif eder. Kadının birtakım şartlar yanında; "Hz. Ali'nin de öldürülmesini" ileri sürmesi ve İbn Mülcem'e ayrıca Kûfe'den yardımcı bulması, kadının intikâm hırsıyla İbn Mülcem'i tahrik etmiş olması, bu suikastın işlenmesine sebep olmuştur (29).

4. Hz. Ali'nin öldürülmesi, İbn Mülcem tarafından gerçekleştirilmiştir. Ancak İbn Mülcem, Muaviye tarafından tutulan kiralık bir kâtil değildir (30).

Netice olarak; Abdurrahman İbn Mülcem, Hz. Ali'nin ümmet içinde fitne unsuru olduğu kanaatine vararak, ümmetin selâmeti, Nehrevân'da öldürülen taraftarlarının intikâmını almak düşüncesi, Hz. Ali'nin öldürülmesi görevini üstlenmesine sebep olmuştur. Ayrıca kendisinin Kûfeli olması, Kûfe'deki Katâm isimli kadının İbn Mülcem'i tahrik ederek yardım etmesi, bu fiilin neticeye ulaşmasını sağlamıştır. Nitekim Hz. Hasan, halifeliği Muaviye'ye teslim ederek, hilâfetten çekildiği zaman Kûfelilere yaptığı konuşmada; babasının ölümünden onları sorumlu tutmuştur (31). Çünkü hem İbn Mülcem ve hem Katâm Kûfeli olup, Irak halkındandırlar.

DİPNOTLAR

- (1) et-Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr. Târihu'l-Umemî ve'l-Mülk. Beyrut. 1967, V/143; İbnü'l-Esîr, İzzüddîn Ebu'l-Hasan Ali b. Ebi'l-Kerâm, el-Kâmil fi't-Târîh, Beyrut, 1965, III/389; İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullah b. Müslim, el-İmâmi ve's-Siyâse, Kahire, 1967, I/137.
- (2) Taberî, Târîh, V/144; İbn Kuteybe, el-İmâme, I/137; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, III/388.
- (3) Taberî, Târîh, V/144.
- (4) İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, III/389.
- (5) Taberî, Târîh, V/144; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, III/390.
- (6) İbn Kuteybe, el-İmâme, I/138; Târîh, V/145.
- (7) Ca'de b. Hübeyre, Hz. Ali'nin kızkardeşi Ümmü Hânî'nin kızkardeşinin oğludur. Bkz. İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, III/390.
- (8) Taberî, Târîh, V/145.
- (9) Taberî, Târîh, V/146; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, III/391.
- (10) İbn Abdi Rabbih, el-İkdü'l-Ferîd, Kahire, 1962, IV/360.
- (11) İbn Kuteybe, el-İmâme, I/138; Taberî, Târîh, V/146.
- (12) İbn Kuteybe, el-İmâme, I/139; Taberî, Târîh, V/152.
- (13) İbn Kuteybe, el-İmâme, I/139. Hz. Hasan ve Muaviye anlaşmasından sonra, Hz. Ali'nin kabri Medine'ye nakledilmiştir. (A.y.)
- (14) Taberî, Târîh, V/151.
- (15) Muaviye'nin seccede iken yaralandığı da rivayet edilmiştir. Bundan dolayı halifeleri seccede iken muhafızlar beklemişlerdir. (İbn Kuteybe, el-İmâme, I/139)
- (16) Taberî, Târîh, V/151.
- (17) Taberî, Târîh, V/149; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, III/394.
- (18) Taberî, Târîh, V/148-149; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, III/392.
- (19) İbn Kuteybe, el-İmâme, I/139.
- (20) Taberî, Târîh, V/149. Muaviye'nin verdiği söze istinaden onu öldürmediği, bir eliyle bir ayağının kesildiği ve Ziyad'ın Basra valiliği zamanına kadar böyle kaldığı rivâyet edilir. Burak bu haliyle Basra'ya gitmiş, orada çoluk çocuğu olmuş, ancak Ziyad; "Senin çocukların olduğu halde, Halife'yi nesilsiz bıraktın" diyerek onu öldürmüştür. (İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, III/393).
- (21) İbn Kuteybe, el-İmâme, I/140. Hz. Ali'nin geceleyin yalnız başına Mescid'e çıkması üzerine, arkadaşlarından bir kısmı O'na: "Sana düşmanlarından bir kötülük yapılmasından korkuyoruz" dedikleri zaman Hz. Ali, buna gerek olmadığını söylemiştir. (İbn Abdi Rabbih, el-İkd, IV/359)
- (22) Taberî, Târîh, V/149.
- (23) Taberî, Târîh, V/149; İbnü'l-Esîr, el-Kâmil, III/394.
- (24) J. Welhausen, Arap Devleti ve Sükûtu, Çev: Fikret İşıltan, Ank., 1963, s. 49
- (25) C. Brockelmann, İslâm Milletleri ve Devletleri Târîhi, Çev: Neşet Çağatay, I/64.
- (26) J. Welhausen, Arap Devleti ve Sükûtu, s. 49.
- (27) Taberî, Târîh, V/149.
- (28) Taberî, Târîh, V/143; İbn Kuteybe, el-İmâme, I/137.
- (29) C. Brockelmann, İslâm Milletleri ve Devletleri Târîhi, I/64.
- (30) Welhausen, İbn Mülcem'in Muaviye tarafından gönderilen kiralık kâtil olduğunu ileri sürmektedir. (Arap Devleti ve Sükûtu, s. 49)
- (31) Taberî, Târîh, V/165.